

ТЕМА 4

НОРМОТВОРЧА ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА

Мета: оволодіння теоретичними знаннями та практичними навичками застосування нормотворчої юридичної техніки крізь призму природно-правового підходу для створення якісних, справедливих і відповідних природним правам людини нормативно-правових актів.

План:

1. Поняття та види юридичної техніки. Нормотворча техніка, її форми.
2. Мовна форма нормотворчої техніки. Офіційно-документальний стиль і його основні риси. Термінологія нормативно-правових актів.
3. Логічна форма нормотворчої техніки. Нормативна побудова. Співвідношення юридичної норми та статті нормативно-правового акту. Юридична конструкція. Галузева типізація.
4. Правові положення та їх види. Прийоми формулювання правових положень: прийоми визначення понять через перерахування та через рід і видову відмінність; прийом класифікації понять; прийом «підміни понять»; оціночні поняття; юридичні презумпції та фікції.
5. Прийоми встановлення зв'язків між правовими положеннями: прийоми посилання та відсилання; прийом повторення.

Перелік ключових термінів і понять: юридична техніка, нормотворча техніка, офіційно-документальний стиль, юридична термінологія, юридична конструкція, нормативна побудова, галузева типізація, правове положення, юридична презумпція, юридична фікція, прийом посилання, прийом відсилання, оціночні поняття, дефінітивні положення.

1. Поняття та види юридичної техніки. Нормотворча техніка, її форми

Юридична техніка – це сукупність правил, прийомів, способів та засобів розробки, оформлення, систематизації, тлумачення та застосування найбільш

досконалих за формою та змістом нормативно-правових актів та інших юридичних документів.

Юридична техніка базується на досягненнях юридичної науки та практики. Вона формувалася протягом століть і відображає рівень правової культури суспільства.

З позицій природно-правового підходу, юридична техніка – це не лише формальні правила, а й інструмент відображення природних прав людини та справедливості в позитивному праві. Тобто вона спрямована на забезпечення відповідності формального закону природним правам людини, моральним цінностям та ідеалам справедливості.

Види юридичної техніки:

1. *Нормотворча техніка* – сукупність засобів та прийомів, що використовуються при створенні нормативно-правових актів.

2. *Техніка систематизації нормативно-правових актів* – прийоми та правила впорядкування нормативних актів.

3. *Техніка тлумачення права* – правила та прийоми з'ясування та роз'яснення змісту правових норм.

4. *Правозастосовча техніка* – правила та прийоми складання правозастосовчих документів.

5. *Судова техніка* – правила та прийоми складання процесуальних документів.

Нормотворча техніка – це система правил, прийомів та засобів підготовки, оформлення та опублікування нормативно-правових актів. Вона забезпечує повноту, стислість, точність та ясність нормативного матеріалу, його доступність для розуміння та однозначність застосування.

З точки зору природно-правового підходу, нормотворча техніка повинна забезпечувати не лише формальну досконалість законів, але й їх відповідність природним правам людини та справедливості.

Форми нормотворчої техніки:

1. *Мовна (лінгвістична)* – правила та прийоми використання мови при створенні нормативно-правових актів.

2. *Логічна* – правила та прийоми використання законів логіки у нормотворчому процесі.

3. *Структурна* – прийоми та правила розміщення нормативного матеріалу.

4. *Процедурна* – правила та прийоми підготовки та прийняття нормативно-правових актів.

5. *Реквізитна* – правила та прийоми оформлення нормативно-правових актів.

2. *Мовна форма нормотворчої техніки. Офіційно-документальний стиль і його основні риси. Термінологія нормативно-правових актів*

Мовна форма нормотворчої техніки – це сукупність правил та прийомів використання мови при створенні нормативно-правових актів.

Офіційно-документальний стиль – це функціональний різновид мови, що використовується в офіційних документах та нормативно-правових актах.

Основні риси офіційно-документального стилю:

1. *Об'єктивність та нейтральність* – відсутність емоційно-експресивних відтінків, суб'єктивних оцінок.

2. *Точність та однозначність* – кожне слово повинно мати чітке значення, уникати багатозначності.

3. *Стандартизованість* – використання типових мовних зворотів, кліше, усталених формулювань.

4. *Безособовість* – відсутність вказівок на особу автора, використання безособових конструкцій.

5. *Імперативність* – наявність приписів, вказівок, заборон.

6. *Логічність та послідовність* – чітка логічна структура тексту.

7. *Економність* – відсутність зайвих слів, лаконічність.

8. *Формальна завершеність* – повнота і вичерпність викладу.

Термінологія нормативно-правових актів – це система спеціальних понять та їх визначень, що використовуються в нормативно-правових актах.

Види термінів у нормативно-правових актах:

1. *Загальноживані терміни* – слова та словосполучення, що використовуються в повсякденному житті та розуміються однозначно (наприклад, «громадянин», «власність»).

2. *Спеціально-юридичні терміни* – слова та словосполучення, що мають особливе юридичне значення (наприклад, «позивач», «апеляція», «делікт»).

3. *Технічні терміни* – слова та словосполучення, що належать до спеціальних галузей знань (наприклад, «аудит», «радіоактивні відходи»).

Вимоги до термінології нормативно-правових актів:

1. *Єдність термінології* – однакові поняття мають позначатися однаковими термінами.

2. *Загальновизнаність термінів* – перевага надається термінам, що є загальновизнаними в юридичній науці та практиці.

3. *Стабільність термінології* – терміни повинні зберігати свій зміст протягом тривалого часу.

4. *Доступність термінології* – терміни повинні бути зрозумілими для адресатів правових норм.

5. *Системність термінології* – терміни повинні утворювати систему взаємопов'язаних понять.

Природно-правовий підхід вимагає, щоб юридична термінологія відображала не лише формальну сторону права, але й природні права людини та моральні цінності. Терміни повинні бути змістовно наповненими ідеями справедливості, рівності та свободи.

3. *Логічна форма нормотворчої техніки. Нормативна побудова. Співвідношення юридичної норми та статті нормативно-правового акту. Юридична конструкція. Галузева типізація*

Логічна форма нормотворчої техніки – це сукупність правил та прийомів використання законів логіки при створенні нормативно-правових актів.

Нормативна побудова – це логічна структура нормативно-правового акту, що складається з окремих нормативних положень.

З позицій природно-правового підходу, нормативна побудова повинна відображати не лише формально-логічну структуру правових норм, але й їх змістовну відповідність природним правам людини та моральним цінностям.

Співвідношення юридичної норми та статті нормативно-правового акту:

Юридична норма – це загальнообов'язкове правило поведінки, що встановлюється або санкціонується державою.

Стаття нормативно-правового акту – це структурний елемент нормативно-правового акту, що має певний порядковий номер і містить одне або декілька нормативних положень.

Способи викладу юридичних норм у статтях нормативно-правових актів:

1. *Прямий спосіб* – коли всі елементи юридичної норми (гіпотеза, диспозиція, санкція) викладаються в одній статті нормативно-правового акту.

2. *Відсильний спосіб* – коли в статті міститься відсилання до іншої статті того ж нормативно-правового акту, де викладено інший елемент юридичної норми.

3. *Бланкетний спосіб* – коли в статті міститься відсилання до інших нормативно-правових актів, де викладено інший елемент юридичної норми.

Юридична конструкція – це теоретична модель урегульованих правом суспільних відносин або їх елементів, що створюється шляхом абстрактного мислення та спрямована на відображення структури правовідносин.

Природно-правовий підхід вимагає, щоб юридичні конструкції відображали не лише формальну сторону права, але й природні права людини

та моральні цінності. Вони повинні бути змістовно наповненими ідеями справедливості, рівності та свободи.

Види юридичних конструкцій:

1. *Галузеві конструкції* – моделі, що використовуються в межах певної галузі права (наприклад, «склад злочину» в кримінальному праві).

2. *Міжгалузеві конструкції* – моделі, що використовуються в декількох галузях права (наприклад, «договір»).

3. *Загальноправові конструкції* – моделі, що використовуються в усіх галузях права (наприклад, «правовідносини»).

Галузева типізація – це розподіл нормативного матеріалу за галузями права відповідно до предмета та методу правового регулювання.

Природно-правовий підхід вимагає, щоб галузева типізація відображала не лише формальну систематизацію права, але й різні аспекти захисту природних прав людини.

4. *Правові положення та їх види. Прийоми формулювання правових положень: прийоми визначення понять через перерахування та через рід і видову відмінність; прийом класифікації понять; прийом «підміни понять»; оціночні поняття; юридичні презумпції та фікції*

Правове положення – це письмово оформлене, логічно завершене судження, що містить певне правило поведінки або інше нормативне твердження.

Види правових положень:

1. *Нормативні положення* – містять правила поведінки (наприклад, «Громадяни мають право на освіту»).

2. *Дефінітивні положення* – містять визначення правових понять (наприклад, «Під майном розуміється...»).

3. *Декларативні положення* – містять принципи та цілі правового регулювання (наприклад, «Україна є суверенною і незалежною ... державою»).

4. *Оперативні положення* – встановлюють дату набрання чинності нормативно-правовим актом, умови його дії тощо.

5. *Колізійні положення* – встановлюють правила вирішення колізій між нормами права.

З позицій природно-правового підходу, правові положення повинні відображати не лише формальну сторону права, але й природні права людини та моральні цінності.

Прийоми формулювання правових положень:

Прийоми визначення понять:

1. *Визначення через перерахування* – коли поняття визначається шляхом перерахування всіх його видів або елементів (наприклад, «До нерухомого майна належать земельні ділянки, будівлі, споруди...»).

2. *Визначення через рід і видову відмінність* – коли поняття визначається шляхом вказівки на його родове поняття та видову відмінність (наприклад, «Злочином є суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), заборонене кримінальним законом під загрозою покарання»).

Класифікація понять – це поділ поняття на види за певними критеріями (наприклад, «Злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі»).

Прийом «підміни понять» – це заміна одного поняття іншим з метою уникнення тавтології або досягнення інших цілей (наприклад, заміна терміну «виборці» на «особи, які мають право голосу»).

Оціночні поняття – це поняття, зміст яких не визначений у нормативно-правових актах і встановлюється в кожному конкретному випадку з урахуванням обставин справи (наприклад, «істотна шкода», «розумний строк»).

З позицій природно-правового підходу, оціночні поняття дозволяють враховувати природні права людини та моральні цінності в процесі застосування права.

Юридична презумпція – це припущення про наявність або відсутність певних фактів, що спирається на зв'язок між наявними фактами та фактами, що презюмуються (наприклад, презумпція невинуватості).

Юридична фікція – це прийом, який полягає в тому, що неіснуюче положення вважається існуючим, або навпаки (наприклад, визнання громадянина померлим).

З позицій природно-правового підходу, юридичні презумпції та фікції повинні використовуватися для захисту природних прав людини та досягнення справедливості.

5. Прийоми встановлення зв'язків між правовими положеннями: прийоми посилення та відсилання; прийом повторення

Прийоми встановлення зв'язків між правовими положеннями:

Встановлення зв'язків між правовими положеннями – це важливий аспект нормотворчої техніки, що забезпечує системність та узгодженість нормативно-правових актів.

Прийоми посилення та відсилання:

Посилення – це прийом, що полягає в спрямуванні до іншого нормативно-правового акту, який містить норми права, що регулюють певне питання (наприклад, «відповідно до Конституції України»).

Відсилання – це прийом, що полягає в спрямуванні до іншої частини того ж нормативно-правового акту, що містить норми права, які регулюють певне питання (наприклад, «у випадках, передбачених статтею 10 цього Закону»).

Види посилення:

1. *Внутрішні посилення* – посилення на інші положення того ж нормативно-правового акту.

2. *Зовнішні посилання* – посилання на положення інших нормативно-правових актів.

3. *Загальні посилання* – посилання на нормативно-правовий акт в цілому.

4. *Конкретні посилання* – посилання на конкретні статті, частини, пункти нормативно-правового акту.

Прийом повторення:

Прийом повторення – це прийом, що полягає в повторенні в одному нормативно-правовому акті положень, що вже містяться в іншому нормативно-правовому акті або в іншій частині того ж акту.

Види повторень:

1. *Текстуальні повторення* – дослівне відтворення положень іншого нормативно-правового акту.

2. *Смислові повторення* – відтворення положень іншого нормативно-правового акту з незначними змінами формулювань, але без зміни змісту.

З позицій природно-правового підходу, прийоми встановлення зв'язків між правовими положеннями повинні забезпечувати системність та узгодженість не лише формального права, але й його відповідність природним правам людини та моральним цінностям.

Висновки

Нормотворча юридична техніка – це важливий інструмент забезпечення якості нормативно-правових актів. Вона включає в себе різноманітні прийоми та правила, що дозволяють створювати нормативно-правові акти, які відповідають вимогам точності, ясності, доступності, системності та узгодженості.

З позицій природно-правового підходу, нормотворча техніка повинна забезпечувати не лише формальну досконалість законів, але й їх відповідність природним правам людини та моральним цінностям. Закони повинні бути не

лише юридично досконалими, але й справедливими, такими, що відповідають природі людини та суспільства.

Нормотворча техніка повинна бути спрямована на створення таких законів, які б забезпечували реалізацію природних прав людини, сприяли досягненню справедливості та загального блага.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте зміст поняття «юридична техніка» з позицій природно-правового підходу. Які її основні види?
2. Охарактеризуйте форми нормотворчої техніки та розкрийте їх значення для забезпечення якості нормативно-правових актів.
3. Які основні риси офіційно-документального стилю? Яким чином він забезпечує точність, однозначність і доступність нормативно-правових актів?
4. Проаналізуйте співвідношення юридичної норми та статті нормативно-правового акту. Які існують способи викладу юридичних норм у статтях?
5. У чому полягає значення юридичних конструкцій для правотворчості з позицій природно-правового підходу?
6. Охарактеризуйте основні види правових положень та їх значення для нормотворчої техніки.
7. Розкрийте прийоми визначення понять у нормативно-правових актах. Наведіть приклади.
8. Яке значення мають юридичні презумпції та фікції для захисту природних прав людини?
9. Проаналізуйте прийоми встановлення зв'язків між правовими положеннями. Яким чином вони забезпечують системність та узгодженість нормативно-правових актів?
10. Як природно-правовий підхід до праворозуміння впливає на застосування правил та прийомів нормотворчої техніки?

Тести для самоконтролю:

1. *Юридична техніка – це:*

- а) сукупність правил і прийомів створення правових документів;
- б) сукупність методів дослідження юридичних явищ;
- в) методика викладання юридичних дисциплін;
- г) система обліку правових документів.

2. До основних форм нормотворчої техніки НЕ належить:

- а) мовна форма;
- б) логічна форма;
- в) структурна форма;
- г) емоційна форма.

3. Якому виду юридичної техніки відповідає таке визначення:

«Сукупність правил і прийомів, що використовуються для створення, зміни та скасування нормативно-правових актів»?

- а) правозастосовча техніка;
- б) нормотворча техніка;
- в) техніка тлумачення права;
- г) судова техніка.

4. Який прийом формулювання правових положень використаний у такій нормі: *«Джерелами цивільного законодавства є Конституція України, цивільний кодекс, інші закони України, акти Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти інших органів державної влади»?*

- а) прийом визначення через рід і видову відмінність;
- б) прийом визначення через перерахування;
- в) прийом класифікації понять;
- г) прийом підміни понять.

5. Яке з наведених понять є оціночним?

- а) дієздатність;
- б) істотна шкода;
- в) громадянство;
- г) договір.

6. Які зв'язки між правовими положеннями встановлюються за допомогою вислову «відповідно до статті 5 цього Закону»?

- а) посилення;
- б) відсилання;
- в) повторення;
- г) примітка.

7. Юридична фікція – це:

- а) неприйнятний спосіб викладу норм права;
- б) положення, яке не існує в реальності, але визнається існуючим у правовому регулюванні;
- в) помилка в тексті нормативно-правового акту;
- г) незаконне положення правового акту.

8. Презумпція невинуватості є прикладом:

- а) юридичної фікції;
- б) юридичної презумпції;
- в) правової аксіоми;
- г) декларативного положення.

9. З позицій природно-правового підходу, нормотворча техніка повинна забезпечувати:

- а) тільки формальну досконалість законів;
- б) відповідність законів природним правам людини та ідеалам справедливості;
- в) тільки стислість і ясність нормативних актів;
- г) тільки економічну доцільність правового регулювання.

10. Які з наведених термінів є спеціально-юридичними?

- а) власність, автомобіль, книга;
- б) делікт, позивач, апеляція;
- в) людина, суспільство, держава;
- г) комп'ютер, будинок, дерево.

Практичні завдання:

1. Оберіть будь-який чинний нормативно-правовий акт України (закон, кодекс, постанову тощо) та проаналізуйте його з точки зору дотримання правил нормотворчої техніки. Визначте види юридичних конструкцій, оціночних понять, правових положень, презумпцій та фікцій, що містяться в акті. Оцініть, наскільки даний акт відповідає вимогам природно-правового підходу до праворозуміння.

2. Знайдіть і виправте помилки нормотворчої техніки у наступному фрагменті нормативно-правового акту: «Якщо громадянин порушив правила, він має нести відповідальність. Ті, хто не виконує свої обов'язки, будуть притягнуті до відповідальності в порядку, передбаченому чинним законодавством. Адміністрація повинна забезпечити виконання правил будь-яким способом».

3. Сформулюйте визначення наступних понять, використовуючи прийоми визначення через рід і видову відмінність та визначення через перерахування: а) демократія; б) форма державного правління; в) право власності.

4. Проаналізуйте термінологію будь-якого розділу Кримінального кодексу України та класифікуйте наявні в ньому терміни на загальноновживані, спеціально-юридичні та технічні. Визначте, які з них є оціночними поняттями, і поясніть їх роль у правовому регулюванні.

5. Розробіть проєкт нормативно-правового акту (наприклад, положення про студентське самоврядування у вашому навчальному закладі), застосовуючи правила нормотворчої техніки. Акт повинен мати наступну структуру: преамбула, загальні положення, основні положення, прикінцеві положення. Використайте різні види правових положень та прийоми встановлення зв'язків між ними.

Теми доповідей для презентації на практичному занятті:

1. Еволюція нормотворчої техніки в правовій системі України: від радянської доби до сучасності

2. Природно-правовий підхід до нормотворчої техніки: концептуальні засади та практична реалізація
3. Порівняльний аналіз нормотворчої техніки в континентальній та англо-американській правових системах
4. Юридичні конструкції як інструмент відображення природних прав людини в позитивному праві
5. Роль і значення оціночних понять у забезпеченні гнучкості правового регулювання та захисту природних прав людини
6. Юридичні презумпції та фікції: їх значення для забезпечення справедливості правового регулювання
7. Мовна форма нормотворчої техніки: проблеми юридичної термінології в українському законодавстві
8. Вплив правової культури суспільства на розвиток нормотворчої техніки
9. Техніка формулювання правових положень в галузі захисту прав і свобод людини та громадянина
10. Використання сучасних інформаційних технологій у нормотворчій діяльності: переваги та небезпеки.

Ситуативні задачі:

1. Під час розробки проєкту Закону України «Про захист прав споживачів електронних послуг» робоча група виявила, що у проєкті використовується термін «електронна послуга», але його визначення відсутнє. При цьому в чинному Законі України «Про електронні довірчі послуги» вже міститься визначення поняття «електронна послуга» як «будь-яка послуга, що надається через інформаційно-телекомунікаційну систему». У той же час, у проєкті Закону України «Про цифрову економіку» пропонується визначення «електронної послуги» як «послуги, що надається з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, включаючи використання Інтернету».

Визначте проблему з точки зору нормотворчої техніки. Як повинна бути вирішена ця проблема відповідно до правил нормотворчої техніки? Запропонуйте оптимальний варіант визначення терміну «електронна послуга» для проекту Закону України «Про захист прав споживачів електронних послуг».

2. У проєкті нового Кодексу України про адміністративні правопорушення міститься стаття: «Стаття 157. Невиконання законних вимог посадової особи. Невиконання законних вимог посадової особи органу державного нагляду (контролю) щодо усунення порушень законодавства, створення перешкод для діяльності цих органів – тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, або якщо вони призвели до значної шкоди, – тягнуть за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.»

Визначте, які оціночні поняття містяться в цій статті. Поясніть переваги та недоліки використання оціночних понять у цьому випадку. Запропонуйте варіанти конкретизації оціночних понять або альтернативні формулювання статті. Обґрунтуйте, як запропоновані вами зміни сприятимуть реалізації принципів справедливості та правової визначеності.

3. Міська рада прийняла рішення «Про правила утримання домашніх тварин у місті», в якому містилися такі положення: «3.1. Забороняється утримання домашніх тварин у багатоквартирних будинках. 3.2. Власники домашніх тварин, які проживають у багатоквартирних будинках, зобов'язані зареєструвати своїх тварин у комунальному підприємстві «Центр реєстрації домашніх тварин»... 7.4. Дозволяється утримання домашніх тварин у багатоквартирних будинках за умови дотримання санітарно-гігієнічних норм».

Виявіть логічні суперечності в наведених положеннях. Поясніть, які правила нормотворчої техніки порушено. Запропонуйте варіант усунення

виявлених логічних помилок. Розкрийте вплив логічних помилок у нормативно-правових актах на реалізацію природних прав людини.

4. У проєкті Закону України «Про медіацію» містилася така стаття: «Стаття 12. Конфіденційність інформації щодо медіації. Інформація щодо медіації є конфіденційною, якщо сторони не домовилися про інше. Конфіденційною є інформація щодо пропозиції одній із сторін про застосування процедури медіації, готовності сторін до участі в проведенні процедури медіації; думок, пропозицій або визнань, висловлених в ході проведення процедури медіації; готовності однієї зі сторін прийняти пропозицію іншої сторони про врегулювання спору та інформація про факт проведення медіації. Медіатор не може бути допитаний як свідок про відомості, що стали йому відомі в зв'язку з проведенням медіації. Медіатор має право передати інформацію про медіацію правоохоронним органам, якщо це стосується загрози життю і здоров'ю людей».

Визначте, які юридичні конструкції та презумпції використані в цій статті. Проаналізуйте, чи відповідає використання цих юридичних конструкцій та презумпцій правилам нормотворчої техніки. Запропонуйте удосконалений варіант статті з урахуванням правил нормотворчої техніки.

5. У проєкті Закону України «Про деякі питання стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва» містилася така стаття: «Стаття 7. Державна підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва. Державна підтримка суб'єктів малого та середнього підприємництва здійснюється відповідно до Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні». Суб'єкти малого та середнього підприємництва, які відповідають критеріям, визначеним у статті 3 цього Закону, мають право на отримання державної підтримки у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Порядок надання державної підтримки суб'єктам малого та середнього підприємництва визначається відповідним законодавством України».

Визначте, які прийоми посилання та відсилання використані в цій статті. Проаналізуйте, чи відповідає використання цих прийомів правилам нормотворчої техніки. Виявіть недоліки у використанні прийомів посилання та відсилання в цій статті.

Додаткова література:

1. Борщевський І. В., Гринь О. Д. Сутність, зміст та значення юридичної техніки як правової категорії. *Правова держава*. 2021. № 44. С. 30–36.
2. Дзюбенко О. Л. Теоретико-правове розуміння юридичної техніки. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 5. Т. 1. С. 18–22.
3. Загальна теорія права : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.
4. Законотворчість, нормотворчість та правореалізація : навчальний посібник / за заг. ред. І. О. Пасічної. Полтава, 2019. 113 с.
5. Лавренко Д. Значення юридичної техніки для розвитку суспільства та держави. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 204–209.
6. Онищук І. І. Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах : монографія. Харків : Право, 2019. 226 с.
7. Правове письмо : навчальний посібник / В. А. Ватрас, Д. А. Монастирський, В. Г. Рогожа та ін. ; за ред. Р. О. Стефанчука. Київ : Алерта; ЦУЛ, 2011. 148 с.
8. Риндюк В. І. Нормотворча діяльність : навчально-методичний посібник. Київ : КНЕУ, 2009. 162 с.
9. Стратій О., Шевчук А. Техніка юридичного письма: реалії сучасності. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 3 (31). С. 29–34.
10. Теорія та практика правозастосування у тестових завданнях : навчальний посібник / кол. авт. ; за заг. ред. Л. Р. Наливайко. 2-ге вид., перероб. і допов. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2019. 252 с.

11. Чернякович Є. А. Стадії та юридична техніка нормотворчої діяльності Міністерства внутрішніх справ України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. С. 247–252.

12. Шаган О. В. Загальна характеристика видів юридичної техніки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2012. № 3. С. 72–79.

13. Шутак І. Дослідження актуальних та пріоритетних напрямків у галузі юридичної техніки. *ScienceRise : Juridical Science Journal*. 2017. № 1. С. 32–36.

14. Шутак І. Юридична техніка як сфера наукових знань і навчальна дисципліна. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 81–86.

15. Шутак І. Юридична техніка : курс лекцій. Івано-Франківськ : Лабораторія академічних досліджень правового регулювання та юридичної техніки ; Дрогобич : Коло, 2015. 228 с.

16. Шутак І., Легін Л. Техніка опублікування нормативно-правових актів. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2015. № 2. С. 136–143.